

Yayın Tanıtımı: Yüksel, Süheyla. *Mektup Yazdım Okura (Türk Romanında Mektup 1860-1908)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021. ISBN: 978-975-17-4912-3, 228 s.

Türkçede bireylerin haberleşmek veya duygularını dile getirmek için, kimi zaman da davet ve bilgi içeren yazılı iletişim aracı olarak kullandığı metne mektup denmiştir. Ancak kavramın tarihî seyrî içinde birden fazla isimle anıldığı gözlemlenmiştir. Türkçe yazılı metinlerin ortaya çıkmasından bu yana dilin tarihi dönemlerinde “yaz-“ fiili ve her türlü yazılı metin için yazı fırçası anlamına gelen Çince “piet” sözcüğünden türeyen “bitig“ kelimesi kullanılmıştır. Dolayısıyla yazılmış metin anlamındaki mektuba da bitig denilmiştir (Çakır 2).

Kelimenin etimolojisi ile alakalı M. Kaya-han Özgül şunları söyler: “Bana sorarsanız “biti-“ fiili harfleri, kelimeleri, cümleleri, “bitiştir-mekle” ilgili olmalıdır” (29-30). Fikirleri bir araya getiren, farklı sesleri ortak bir amaca hizmet edecek şekilde birleştiren göstergeye “yaz-” yani “biti-” denilmiştir. O hâlde Eski Türkçe “yaz-” ile mektup kelimelerini ihtiva eden “biti-” fiili, yine farklı sesleri –bu durumda göstergeleri- bir araya getirerek ileti yoluyla bireyleri birleştiren mektubu tanımlamaktadır. Günümüz Türkçesinde mektubun “iletişim kurma, haberleşme” mahiyetinde kullanıldığı da göz önünde bulundurulduğunda, kelimenin iddia edilen kökeninin ihtiva ettiği mana “bitiştirmek” tanımına çok da uzak kalmamaktadır.

Araştırmacılar arasında kelimenin etimolojisi üzerine fikir ayrılıkları bulunuyorken türün mahiyeti ve işlevleri hakkında da o denli çeşitlilik söz konusudur. Türk Dil Kurumunun güncel dijital sözlüğünde kavram “bir şey haber vermek, sormak, istemek veya duyguları bildirmek için birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen zarfa konulmuş yazılı kâğıt, name” şeklinde tanımlanır (2022). Kavramın tanımında görülen bu

TÜRLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
52. SAYI / VOLUME
2022-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Halide Şeyma KUZGUN

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Lisansüstü Eğitim Enst.
Yeni Türk Edebiyatı BD
Yüksek Lisans Öğr.

halide.kuzgun@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8158-6485

Atf
Citation

Kuzgun, Halide Şeyma. “Yayın Tanıtımı: Yüksel, Süheyla. *Mektup Yazdım Okura (Türk Romanında Mektup 1860-1908)*.” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, no. 52, 2022, ss. 227-233.

YAYIN TANITIMI
BOOK REVIEW

kapsamlılık ise türün tasnifi hususundaki bir gerekliliği meydana getirmektedir.

Mektup Yazdım Okura (Türk Romanında Mektup 1860-1908) başlıklı eser, türün işlevinin bu denli farklı kollara ayrılıyor olması ve farklı edebî türler içinde de farklı işlevlerde kendine yer bulması nedeniyle, roman türünde mektubun nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığını aydınlatma ihtiyacının bir neticesidir. Çalışmaya konu olan dönem Tanzimat Dönemi ve I. Meşrutiyet Dönemini kapsamaktadır. İncelenen mektuplar sayesinde Türk Edebiyatının bu dönemlerinde batılı anlamda yaşadığı ilk gelişmelere ışık tutulmuştur. Öbür taraftan da toplumsal kültür ve bireysel değişimleri birinci ağızdan yansıtmaları bakımından mektubun edebî metindeki mahiyeti de gösterilmektedir.

Eser, “Önsöz”, “Giriş”, “mektupların sınıflandırıldığı 11 bölümlük bir tasnif”, “Mektupların Yazıldığı Dil”, “Mektupların Üslubu”, “Mektuplara Yansıyan Toplumsal Hayat”, “Sonuç” ve “İncelenen Romanları Gösterir Tablo” olmak üzere sekiz ana bölümden oluşmaktadır. Süheyla Yüksel eserde 33 farklı yazar tarafından kaleme alınmış 78 ayrı romanda bulunan mektubu incelemiş ve sınıflandırmıştır.

Eserin ön sözünde çalışmanın amacından kapsamına, çalışma yönteminden romanların seçilme kriterlerine kadar yöntem bilgisi açıklanmıştır. Çalışmanın ön sözünde de belirtildiği üzere eserlerin 1908 öncesi ilk baskılarının ve kitap olarak neşredilen eserlerin kullanılması hususunda ekstra çaba harcanmıştır. Yine ön sözde belirtilen yalnızca Safvet Nezihi'nin Kadın Kalbi isimli eserinin 1903-1904 tarihli ilk baskısına ulaşılamadığı için kitabın 1927 tarihli baskısının incelemesine yer verildiğine değinilmiştir (9). Ayrıca eserlerin ilk baskılarındaki orijinal baskı diline sadık kalındığı da anlatıda ifade edilmiştir. Bu gibi hassasiyetler çalışmanın hazırlanma yöntemi ve üslubu bakımından titiz bir çabanın ürünü olduğunu göstermektedir.

“Giriş” bölümünde mektup türünün toplumsal hayata katkısının yanında, türün batılı anlamda geliştirilmesinden ve edebî sahada görülen ilk örneklerinden bahsedilmiştir. Sayın Süheyla Yüksel çalışmasında, mektubun yalnızca bir haberleşme aracı fonksiyonundan başka işlevlerinin de bulunduğunu ve türün bu işlevleri Türk Edebiyatının hangi evresinde yüklediğini de aktarmıştır. Dolayısıyla incelenen eser, mektup türünün Yenileşme Devri Türk Edebiyatı'ndaki gelişimiyle ilgili bilgi sahibi olmak isteyen bir okurun da pekâlâ yararlanabileceği bir kaynaktır. Eser, tür ile bir edebî metinde karşılaşılıncaya dek geçirdiği evreyi aktarmaktadır. Bu sayede okura; hem türün Yenileşme Devri Türk Edebiyatının ilk dönemle-

rindeki yerini mukayeseli inceleyebilme olanağı hem de dönemin edebî sahasında yaşanan faaliyetler hakkında fikir sahibi olabilme imkânı sağlamaktadır.

“Giriş” kısmında Yüksel, çalışmanın amacını “mektupla anlatımın romanlarda hangi amaçlarla ve ne şekilde kullanıldığını tespit etmektir; bu sebeple 1860-1908 arasına yönelik biyografik çalışmalarda, bu bakış açısıyla birtakım değerlendirmeler vardır fakat ulaşılan sonuçlar, biyografisi ve eserleri üzerine çalışma yapılan sanatçıya yöneliktir. Hâlbuki bu kitapta; mümkün olduğu kadar fazla esere ulaşılmaya çalışılmış, tasnif ve tespitler yapılmıştır” (17) sözleriyle ifade eder. Yazarın bu niyetini gerçekleştirebilmek için girdiği çaba, incelenen eserlerin niceliğinden ve tarama usul ve esaslarındaki hassasiyetinden apaçık bellidir. Eserde, türün romanlardaki mahiyeti işaret edilmekle yetinilmemiş, bunun yanında türün kullanım alan ve amaçlarının genişlediği hususunda da okur aydınlatılmıştır.

Çalışmanın “Romanda Haberleşme Aracı Olarak Mektup” adlı ilk bölümünde, mektup türünün haberleşme ile ilintili alt başlıklarında benzer bahislerin konu edildiği mektuplardan örneklere rastlanmıştır. Ancak mektupların muhtevası benzer olsa da dil ve üslup farkından kaynaklanan ayrımlar gözlemlendiği belirtilmiştir. Yüksel, bu farkları açıklarken yazarların edebî şahsiyetleri hakkında da bilgiler vermiştir. Bu ve benzeri notlar, alan araştırmacıları ve bilhassa edebiyat öğrencilerinin edipler hakkında bilgi edinebilmeleri açısından mühimdir. Bu bahiste, Türk Edebiyatının modern yazarlarından Ahmet Mithat’ın *Haydut Montari* örneği ile Fikri Paşazade Mehmet Münci’nin *İnhimak-ı Memat* isimli eserlerindeki haberleşme mektupları mukayese edilerek okura somut bir örnek sunulmuştur. Yüksel’in tespiti şu yöndedir: “Haberleşme fonksiyonuyla romanlarda yer alan yukarıdaki mektupların tabii ki içerikleri ve muhataba iletiliş şekilleri farklıdır. Bu farklılıkların sebebi; yazarın edebiyat anlayışı, vermek istediği mesaj ve muhayyilesidir” (21). Nitekim bu gibi örneklendirmelerle Yüksel, yazarın zihniyetinin de unutulmaması gereken bir etken olduğunu göstermiş bulunmaktadır.

“Romanda Haberleşme Aracı Olarak Mektup” başlıklı ilk bölüm, mektubun genel kabuldeki kelime anlamını haklı çıkarırcasına eserin en hacimli bölümünü oluşturmaktadır. Kendi içinde bir sınıflandırmaya tâbi tutulan bu ilk bölümde “Davet Mektupları”, “Tavsiye Mektupları”, “İhbar Mektupları”, “Tehdit Mektupları” ve “Diplomatik Mektuplar” olmak üzere beş alt başlık bulunmaktadır. Bu başlık altında değerlendirilen mektupların, yer aldıkları alt kümeye göre roman kahramanlarının birbirleriyle, roman dışı kahramanlarla veya farklı kurumlarla iletişim kurmalarını

sağlayarak olay örgüsüne katkıda buldukları da aktarılmıştır. Bu sınıflandırma okurun romanların kurgusuyla ilgili de bilgi sahibi olmasına faydalı olmuştur.

Romanlardaki mektupların sınıflandırılması Haberleşme Mektupları'nın ardından “Veda Mektupları” başlığı ile devam eder. Bu tür mektupların kurgusal metinde düğümleri çözdüğü veya olay örgüsünde yeni bir kol açtığı gibi metin kurgusuna yönelik metaforik bilgiler verilmesi, eserin metin tahlili usulünde de okura yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu başlığı izleyen “Bir Sırrın Açığa Çıkmasını Sağlayan Mektuplar”, “Roman Kişileri Arasındaki Mesafeli İlişkileri Yansıtan Mektuplar”, “Roman Kişilerinin Duygularını Yansıtmaya Katkılarıyla Mektup” başlıklı bölümlerde kimi zaman mukayeseli yollardan yararlanılarak eserleri birbirinden ayıran özellikler ortaya konmuş; kimi zaman da farklı romanlar arasında ilişki kurularak mevzu, okurun zihninde pekiştirilmiştir.

İncelenen romanların bazılarında yazılan değil, saklanan mektuplar bir sırrın ortaya çıkmasını sağlamış; bu mektupların tesadüfen veya bir şüphe üzerine aranarak bulunmasıyla ya romanda yeni bir merak unsuru oluşturulmuş ya devam etmekte olan bir ilişki bitirilmiş ya da kahramanın karakterine dair bilgiler bu mektuplar üzerinden verilmiştir.

Ahmet Rasim'in Nâ-kâm, Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu isimli eserleri bu açıdan benzerlik göstermektedir (53).

“Roman Kişilerinin Duygularını Yansıtmaya Katkılarıyla Mektup” başlığı altında yazar, akademik anlamda bir romanı değerlendirebilmek için onun temel unsurları üzerinde inceleme yapmak gerektiğini salık vererek, bu temel unsurlara değinmiştir. Bu başlık altındaki sınıflandırmanın, romanın temel unsurlarından şahısların iç dünyasından hareketle şekillendirildiği bilgisinin yanında anlatıya bölümün kapsam ve tanımının belirtilerek başlanmıştır. Bu durum da mevzunun açıkça kavranmasına imkân sağlamıştır. Aşk Mektupları”, “Asker Mektupları”, “Memleket Özlemini Dile Getiren Mektuplar”, “İtiraf Mektupları” gibi dört alt başlık altında incelenen mektupların hem Türk romancılığının dönem zihniyetiyle olan bağına hem de kadın-erkek ilişkileri, aile gibi toplumsal meseleler ile ilgili taşıdığı bilgilerin önemine değinilmiştir.

Taaşuk-ı Talat ve Fitnat, bir kadın ve erkeğin baş başa görüşmesi-nin çok da mümkün olmadığı yıllarda yayımlanmıştır. Romanların gerçek dünyayı örnek alarak üretildiği düşünülürse bu eserdeki mektupların muhatabına ulaştırılmasında karşılaşılan engeller ve takip edilen yol bakımından da dönemin haremlik selamlık anlayışını yansıttığını söylemek gerekir (66).

Taaşşuk-ı Talat ve Fıtnat, Türk Edebiyatının ilk telif romanı kabul edildiğinden, bu ve bunun gibi ilklerin veya *Aşk-ı Memnu* gibi popüleritesini yitirmemiş eserlerin örnek gösterilmesi okurun zihninde kalıcılık sağlaması bakımından önemlidir.

“Geleceğe Yazılan Mektuplar” başlıklı bölümde öncelikle geleceğe nasıl mektup yazılabileceği mevzusu üzerinde durulmuştur. Ölümden sonra ele geçen mektuplar ile vasiyetname arasındaki ayrıma ışık tutularak sırası geldikçe konuya değinilmiştir. Hayattayken itiraf edilemeyen duyguların, özellikle kadın kahramanların üzerinde bıraktığı yük, anlatıda Emel Kefeli’nin görüşleriyle desteklenmiştir.

Eserin “Trajik Sonu Hazırlayan Mektuplar” başlığında, hem trajedi kelimesinin günlük kullanımına ters bir şekilde romanlarda bulunduğu karşılığa değinilmiş hem de Türk Edebiyatında meydana gelen bir takım felsefi akımlarla, romanlardaki trajik unsurların paralelliği tartışılmıştır. Terry Eagleton’dan yapılan bir alıntıyla trajedi ve trajik kelimelerinin gündelik dilde kullanımından daha yüce bir ifade olduğu tanımıyla başlayan bölümde kelimenin, sanatın içinde ihtiva ettiği manaya da değinilmiştir. Bölümün sonunda trajik olanın insanın yaşadıkları ve yapıp etmeleriyle bir bağlantısı olduğu ve onun önüne geçilemediği görüşü, edebiyatta natüralizm kavramı ile bağdaştırılmıştır. Bu da, edebiyatın diğer disiplinlerden ve düşüncelerden soyutlanamayacağını gösterilmesi bakımından okura karşılaştırmalı yoruma dayanan bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Yazar her başlığın layığıyla anlaşılabilmesi için zaman zaman dönemin zihniyetine, toplum yapısının yanında edebî sahadan değişikliklere de yer vermiştir. “Okunmayan Mektuplar”, “Mektupların Yazılış ve Okunuş Sürecinde Anlatılan Psikolojiler”, “Yazarın Mesajlarına Araç Olarak Mektup” bahislerinin devam ettiği bölümlerde, okur eksenli psikanalitik bir eleştiri dikkatiyle metinlere yaklaşıldığı gözlemlenmiştir. Farklı romanların, bir yönüyle özdeş kahramanlarının mukayeseli incelenmesi, sanatçıların kahramanlarına yaklaşımı hususunda okura ipuçları vermektedir. Yüksel bu tutuma paralel olarak eserde kendisinin de sanatçı karşısındaki psikanalitik eleştirisine yer vermiştir. Yazarın, kadınların mektup türünü kullanmaları durumundaki olumsuz dışavurumlar karşısında suçlu veya öteki konumunda yer aldıkları tespitinden kaynaklanan rahatsızlık, eserin genelinde bilinçli bir şekilde hissettirilmektedir. Buna örnek olarak; Bununla birlikte yazarın; kadın kahramanlar konusunda daha acımasız olduğunu, eşini aldatan bir erkek için daha müsamahakâr davrandığını söylemek gerekir. Buna örnek olarak da yukarıda sözü edilen Tecârib-i Hayat isimli eserini göstermek mümkündür (111).

Aynı romanda, aynı alt başlık altında incelenebilecek birden fazla mektubun bulunması durumunda yazar; her birinden kurguyu ne derece

etkilediğinden başlayarak söz eder. “Yazarın Mesajlarına Araç Olarak Mektup” başlığı altında yine Emel Kefeli, Ahmet Ö. Evin, Orhan Okay gibi araştırmacıların görüşleri tanık gösterilerek düşünce somutlaştırılmıştır. Mektup tasniflerinin son bölümü olan “Olay Örgüsüne Katkılarıyla Mektup”; “Kahramanın Yolculuğu”, “Merak Unsurunun Oluşması ve Çözümlemesine Katkılarıyla Mektup”, “Oyun İçinde Oyun” ve “Mektup Üzerinde Şekillenen Metin Halkaları” olmak üzere dört alt başlık altında incelenmiştir. Bu bölüm; alan araştırmacıları ve Türkoloji öğrencilerinin kurgusal metin tahlili, olay çözümleme ve metinlerarasılık hususlarında da faydalanabileceği, farklı bakış açılarıyla karşılaşılabileceği yorumlar içermektedir.

“Mektupların Yazıldığı Dil” ve “Mektupların Üslubu” başlıklarında eserin önsözünde de belirtildiği üzere Batı kökenli şahıs isimleri ile eski harfli metinler üzerinden yapılan incelemelere titizlikle yaklaşılmıştır. Yazar eserlerde rastlanılan dil ve üslup yönünden dikkatini belirtirken eserlerde mektupların “aynen çevirisi” nin kullanıldığı gibi olabildiğince nesnel ifadelerle yer vermiştir. Üslup bahsini “Duygusal Üslup”, “Bilge Üslup”, “Sitemkâr Üslup” ve “Mektup Üsluplarına Yüklenen Anlam” olmak üzere dört alt grupta inceleyen yazar Nietzsche, Tanpınar gibi belagat yazarlarının alıntılarını etkili biçimde kullanmıştır.

“Mektuplara Yansıyan Toplumsal Hayat” başlıklı son ana bölümde zihniyet unsurunun bütün edebî metinlerdeki önemine vurgu yapılmaktadır. Dünya Edebiyatının öne çıkan isimlerinden Balzac’ın edebî anlayışından yola çıkılarak yapılan bir örneklendirmeye roman-tarih ilişkisi ile sanat ile toplumsal hayat sentezine vurgu yapılmıştır. Değerlendirilen eserlerden hareketle mektubun roman türünün içinde yaşaması ve geçmişi geleceğe taşıyan bir kaynak mahiyetinde olması hususu, roman-hayat ilişkisi penceresinden değerlendirilmiştir.

Eserin dipnotları ile ilgili olarak da söylenmelidir ki; bahsi geçen romandaki farklı bir mektubun gelecek sayfalarda karşılaşılabileceğinin belirtilmesi, okurun yönlendirilmesi açısından harita görevi görmektedir. Yeri geldikçe eserdeki diğer mektupların inceleneceği veya önceki bir başlıkta incelendiğinin belirtilmesi ile çok küçük detaylar nedeniyle benzer mektupların birbirinden ayrılarak tematik başlıklar altında toplanması, bir yapbozun parçalarının tam oturan köşelere yerleştirilmesine benzemiştir. “Merak Unsurunun Oluşması ve Çözümlemesine Katkılarıyla Mektup” başlığı altında incelenen Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Nadide* isimli romanındaki mektuplardan bahsedilirken yazarın örneklendirmesi yarım kalmıştır. “Bu eserde farklı amaçla yer almış birçok mektup bulunmaktadır. Bu mektuplardan birincisi...” ifadesinin ardından okurun iç sesinde döndürüp durduğu ikinciye başlığın devamında rastlanılmamıştır (146).

“Sonuç” bölümünde araştırmanın kapsamı, mektupların işlevi, roman teorisi ve tahliline ilişkin usuller, eserde başvurulan anlatım tekniklerinden de bahsedilerek olası birtakım yanlış kanılar düzeltilmiştir. Bölümün hemen ardına incelenen romanları gösteren tablo, çalışmaya konu edinilen mektupların tasnifli sıralamasıyla birlikte eklenmiştir. Yazar, eserini alfabetik kaynakçası ve alfabetik dizin ile tamamlamıştır.

Prof. Dr. Süheyla Yüksel’in geniş kaynak yelpazesıyla okuruna sunduğu bu eser; 1860-1908 yılları arasında neşredilen romanların içindeki mektupları akademik literatüre kazandırmanın yanı sıra, edebî tür ile ilgili Türkoloji sahasının ihtiyacı olan bilgiyi de karşılamaktadır. Hem Batı kaynaklarından hem de yerel kaynaklardan yararlandığı gözlemlenen eserde mukayeseli tartışmaların ve farklı disiplinlerin edebiyatla ilişkilerinden faydalandığı da gözlemlenmiştir. Disiplinli bir çalışmanın ürünü olduğu apaçık belli olan eser, hem alan araştırmacıları ve öğrencileri için hem de mevzu edilen konunun meraklıları için keyifle okunabilecek bir eserdir. Üstelik yalnızca mektup bilgisi bakımından değil; eserlerin özet ve tematik değerlendirmeleri hususunda da kaynak mahiyetinde bir çalışmadır. Yazarın bu neviden daha nice çalışmasını Yenileşme Devri Türk Edebiyatı sahasına kazandıracığına şüphe yoktur.

KAYNAKLAR

Çakır, Ömer. *Türk Edebiyatında Mektup*. 2005. Gazi Ü, Doktora tezi.

Özgül, M. Kayahan. *Kandille İskandil*. Hece Yayınları, 2003.

Yüksel, Süheyla. *Mektup Yazdım Okura (Türk Romanında Mektup 1860-1908)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.